

Ultimate Uprightness

פרשת בלק תשע"ט

10 NUMBERS

PARASHAS BALAK

23 / 10-22

¹⁰ "Who has counted the dust of Jacob or numbered a quarter of Israel? May my soul die the death of the upright, and may my end be like his!"

¹¹ Balak said to Balaam, "What have you done to me! To curse my enemy have I brought you, — but behold! you have even blessed!"

16

... תמות נפשי... — *May my soul die.* ... Balaam prayed that his death be like that of the righteous of Israel and that when his life ended, he should be admitted, like them, to the World to Come.

2

R. Munk

The death of the upright. Balaam believed that if he died a natural death, he, like the Jews, would have a share in the World to Come. However, he foresaw that if he were to die by the sword, his fate would be Gehinnom (see 31:8 and Baalei Tosafos to Exodus 1:8). Indeed, the Mishnah (Sanhedrin 10:2) designates him as one of four individuals who will not have a share in the World to Come. Balaam died at thirty-three or thirty-four years of age, as the Talmud (Sanhedrin 106b) points out.

3 רמב • תפארת שמשון • ביאורים

בלעם רצה "מות ישרים" ולא "חיי ישרים"

תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמותו (כג, י)

מה מופלא ונורא הדבר, שבלעם הרשע איחל לעצמו למות מיתת צדיקים, ובאיים ישרים מדובר? מפרשים חז"ל (ע"ז כה ע"א) ש"ישרים" היינו אברהם יצחק ויעקב, שעליהם אמרו חז"ל (ב"ב י"ז ע"א) שנשיקה מתנו, ומה נפלא שהמנוול הזה בלעם ביקש לעצמו לא פחות מזה. הוא, שכל חייו היו חיי הפקר ותאוה, ופרץ גדרו של עולם, לא הרגיש בגנותו ושפלותו, עד כדי כך שנדמה לו שראוי הוא שבמיתתו יזכה למיתת נשיקה!

5

ואמר עוד ותהי אחריתי כמוהו, כנגד ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לזה אמר מי יתן שאהיה ראוי לתת דין וחשבון על מעשי, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כמו שבני ישראל נותנים דין וחשבון על כל מעשיהם, וזה שאמר ותהי אחריתי, שהוא יום הדין, אהיה כמוהו, שאוכל לתת כמהו דין וחשבון על כל מעשי.

∞

4 קלב חיי בלק משה

ז] ומספר את רבע ישראל תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו (כג, י). ויש לבאר על פי מה שאמרו במשנה במסכת אבות (פיק ג' משנה א') הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, מאין באת, מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך למקום רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

זזה שחשב בלעם מעלתן של ישראל, ומספר את רובע ישראל, דהגם שבאים מטפה סרוחה, אבל ישראל

מקדישים עצמם, עד שראויים הם שיספרו טפה שלהם מרוב חשיבותם, כמו שפירש רש"י דרובע מלשון רביעותיהן.

ואמר תמות נפשי מות ישרים, נגד לאן * אתה הולך, שישראל זוכים לעוה"ב אחר מיתתם ולמקום קדוש יהלכון, והתפלל שהוא יזכה לתמות נפשי מות ישרים.

6 84 / RAV WOLBE ON CHUMASH 2

May my soul die the death of the upright — Bilaam wished to die the death of the righteous among *Bnei Yisrael*. There is nothing more physical than death itself. A person passes away and his body is laid to rest in the ground. Is there anything more corporeal than this? Yet if Bilaam desired to *die the death of the upright*, he must have been able to discern that death, for the Jewish people, was on a higher plane than the death of others. Through his prophecy, Bilaam was able to recognize that the three things that are the most closely associated with the physical world — earth, procreation, and death — take on a whole new meaning when it comes to the Jewish people. They are transformed from seemingly mundane and physical into *kedushah*.

ג] דורות הראשונים, הדורות שקדמו למתן תורה, אף הם היתה להם תורה, תורה מיוחדת, תורת דרך ארץ, ולא עוד אלא אף שבע המצוות שנצטוו בני נח אף הם רובם כהלכות דרך ארץ הם, כדברים שבין אדם לחבירו, כמה עסקו גדולי כל אותם הדורות? ואף אבות העולם עצמם כמה זכו למה שזכו והגיעו למה שהגיעו? הכל על ידי תורה, זו תורת דרך ארץ. נשאלת השאלה, מנין למדו כל אותם הדורות תורה זו? מהיכן שאבו את ידיעתם בתורת דרך ארץ?

* התשובה היא, כל עיקר תלמודם לא נוסד ולא נבנה אלא על היסוד הגדול של "יהלכת בדרכיו". על ידי אמונתם הגדולה באלקי עולם, ומתוך רצונם העז להרימות אליו, מזה נבע יושר מדותיהם וצדקת הליכותיהם, בעמדם על החסד הגדול הממלא את כל הבריאה כולה, "חסד א-ל כל היום", בהכירם את טובת הבורא עם בראויו, אשר בטובו הגדול מהווה ומחיה את כל העולם הגדול והנפלא הזה, מתוך כך שאפו גם הם למדת החסד, להשיב איש עם זולתו, ולהתחמד עם הבריות, ביותר השתקף הדבר, דבר ההתרמות לבורא ית' במדת חסדו וטובו, אצל אברהם אבינו ע"ה⁶⁷.

מעלות אלו - מעלת "דרך ארץ", ומעלת "ישרים", ראה בלעם אצל כלל ישראל, וראה גם כן שהיסוד להצלחתם הוא משורשם של האבות ואמהות הקדושים, ועל זה אמרו חז"ל (יבמות עט ע"א) שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלין חסדים, ע"כ⁶⁸.

8 ילקוט לקח טוב ר' ג' ע"ה"ס רמט

"מות ישרים - זה אברהם יצחק ויעקב" (עבודה זרה כה, ב).

מדוע קרא בלעם לאבותינו "ישרים" ולא צדיקים או חסידים? שואל הנצי"ב זצ"ל ב"העמק דבר" (בפתיחה לספר בראשית).

* על הפסוק "יצור תמים פעלו וגוי צדיק וישר הוא" מבאר הנצי"ב שבשם "ישר" נאמר שם להצדיק את דין הקב"ה בזמן חורבן בית שני, שהיה דור עיקש ופתלתול. מצד אחד הין צדיקים, חסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכותיהם. כתוצאה מכך הביאתם שנאת חינם שהיתה בלבם, לחשוד את מי שלא היה נוהג לפי הבנתם ביראת ה', שהוא צדוקי ואפיקורס, והגיעו הדברים עד לשפיכות דמים ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית.

● על זה היה צידוק הדין, לומר שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלה, אלא רק את הצדיקים ההולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמימות, גם אם הכוונה היא לשם-שמים. לפי שזה גורם לחורבן הבריאה ולהריסת ישוב הארץ. זה היה שבחם של האבות. מלבד היותם צדיקים וחסידים ואוהבי ה' בדרגה גבוהה, היו גם ישרים. התנהגו עם אומות העולם - אפילו עם עובדי אלילים מכוערים - באהבה, וחשו לטובתם באשר זהו קיום הבריאה.

דוגמא לכך מהווה השתדלותו הרבה של אברהם אבינו להצלת סדום. אף על פי ששנא אותם ואת מלכם תכלית שנאה עבור רשעתם, מכל מקום חפץ היה בקיומם. ובמדרש מובא על זה: "אמר הקב"ה לאברהם אבינו: 'אהבת צדק ותשנא רשע' - אהבת הצדיק את בריותי ותשנא להרשיען על כן וכו'" (מדרש רבה וירא פרק מט). על ידי דרך זו אשר בה הלך, הצדיק את התואר שיוחס לו "אב המון גויים" - גם כאשר הבן אינו הולך בדרך הישר שוחר האב את שלומו וטובתו.

כמו כן ראינו כמה היה יצחק אבינו נוח להתפייס עם שונאיו. במעט דברי פיוס של אבימלך ומרעיו נתרצה במידה שהם עצמם לא ציפו לה. גם יעקב אבינו הלך בדרך אבותיו. אף לאחר שחרה לו היטב על לבן שביקש לעוקרו, דיבר עימו דברים רכים עד שאמרו על זה במדרש: "קפדנותן של אבות ולא ענוותנותן של בנים" (בראשית רבה פרק עד), ונתפייס עמו. הליכותיהם הטובות והנעלות של אבותינו באו לידי ביטוי במקרים נוספים בספר בראשית, שנקרא משום כך גם "ספר הישר".

9 בשעה ששרתה רוח הקודש על בלעם, לא היה באפשרותו להתפלא על רוע מעשיו שאינו צדיק וחסיד כאברהם יצחק ויעקב, מכיוון שהיה נביא של אומות העולם וראשו במקור הטומאה. לעומת זאת, על רוע הליכותיו בדרך ארץ תמה, כיצד עלה על דעתו לבקש לעקור אומה שלימה. גם אם ראוי היה לו לשנוא את ישראל תכלית שנאה בהיותם בני אברהם יצחק ויעקב וראשם במקור הקדושה, מכל מקום אין זו דרך ישרה בקיום העולם לדרוש את עקירתם מן העולם. על זאת זעק בלעם ואמר: "יתמות נפשי מות ישרים", מי הם הישרים? מקימי הבריאה.

כתוב ביהושע י, יג: "וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר", ואיתא בע"ז כה, ע"א: "מאי ספר הישר אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שגא' תמות נפשי מות ישרים". ספר בראשית הוא ספר הישר, ואם זה שמו, נראה שכל הספר עוסק בעניין אחד: ישרות. הבה נתבונן.

האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" - רש"י: "אשר עשה הקב"ה את האדם ישר. והמה - כשנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו, המה, בקשו חשבונות רבים - מזימות ומחשבות של חטא. כך נדרש במדרש" (קהלת ז, כט, ובקה"ר שם).

אדה"ר היה ישר בתכלית. מסוף העולם עד סוף העולם היה, מן הארץ עד הרקיע היה. קדושת גופו היתה קדושת בית המקדש. דרגת כל הבריאה היתה או לאין ערוך יותר גבוהה משל עכשו. הוא היה מוכן לחיי נצח, בגן עדן. אבל כח הרע היה נמצא בעולם וקוק לתיקון: אם אדה"ר היה עומד בנסיון של פרי עץ הדעת היה זה התיקון. כח הרע עמד חוץ ממנו, ולא היה מעורב בכחות נפש ורגפיו כמו אצלנו. הנסיון היה קשה, אבל הוא עם ישרותו היה מסוגל לעמוד בו (כשלא עמד בו, ולא תיקן הרע, חילק הקב"ה את הרע לחלקים קטנים לאין שעור והטיל על כל אחד מבאי עולם מאז עד סוף כל הדורות חלק אחד ממנו לתקנו, הוא היצר הרע של כל אחד ואחד. הוי אומר: אותו רע שכל הדורות עסוקים בו לתקנו ולנצחו, היה מוטל על אדה"ר לבדו לתקנו) "והמה בקשו חשבונות רבים" - חוה נתפתתה והכשילה גם אותו. בריאת הישרות נתקלקלה.

האם אין עוד ישרות בעולם מאז קלקול זה? בוא וראה דברי הרמב"ם: "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי עולם אשר גרבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שנעשהו האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני

האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים וכו'" (שלהי שמיטה ויובל). מלמדנו כזה הרמב"ם כי כל אדם נברא ישר, ורק בקשת החשבונות הרבים מעקמת את הישרות. מי ששומר על ישרותו הטבעית ומתמסר לעבודת ה' מגיע באמת למעלות העליונות.

— עוד אחת נאמר על אדה"ר וצאצאיו: "לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא. וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא" (סנהדרין פ"ד, מ"ה). היחידות של אדה"ר לא נאבדה לורעו עם ריבוי בני האדם. עדיין כל אחד ואחד מבני האדם יחידי הוא כמו אדה"ר, וכל אחד עולם מלא כמוהו. המצאם של מיליארי בני אדם אינה פוגעת כלל ביחידותו של כל אחד מהם: המשנה ממשיכה שם: "ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, ומלך מה"מ הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדה"ר ואין אחד מהן דומה לחברו". כל אדם הוא בריאה חד-פעמית, וידע זאת כל אדם: אני עם כוחתי ותכונתי, פרצוף פני וסגולות נפשי יחידי בעולם, בין כל החיים עכשיו אין אף אחד כמוני, בדורות שעברו לא היה כמוני ועד סוף כל הדורות לא יהיה כמוני! ואם כך, בודאי הקב"ה שלחני לעולם בשליחות מיוחדת ששום אחר אינו יכול למלאותה. רק אני בהד-פעמיות!

* די לנו לדעת זאת: היחידות והישרות יש לנו כמו שהיתה לאדה"ר, ואם נהיה ישרים כאשר בראנו האלקים ולא נבקש החשבונות הרבים המאבדים את הישרות, כי אז נמלא את היעוד שהשגחה הטילה על היהודיות שלנו, להשיב אמרים אמת לשולחנו.

11 חסד נפשויה-הל'

הקדמה לאלול

"כי ישרים דרכי ה', וצדיקים ילכו בהם ופשעים יכשלו בהם" (הושע יד, י). * דרכי ה' הן דרכיו בהנהגתו כפי שניתנו לנו להשיגן. כל מה שמגיע להשגתנו מכל הסובב אותנו, בין השגות השכל ובין השגות החושים - שלוחי ה' המה, ולשם לימוד ניתנו לנו. כל דרכי ית' בהנהגתו - סייעתא דשמיא הן בשבילנו כדי ללמד לנו את דרכי האמת.

ישרים הם דרכי ה': כששואל אדם לדרך, ומשיבים לו שהיא ישרה, הפירוש הוא שהיא דרך שילך בה ולא יוכל לטעות. כי אין לנטות ימין ושמאל ילכו בהם: ברוחניות ההליכה הנכונה היא העלייה. הצדיקים מסתייעים בדרכי ית' לשם עלייתם.

ופשעים - הם הפושעים בבחירה - יכשלו בהם: נכשלים בדרכי ה' ללמוד מהם את השקר במקום האמת.

השניות באישיותו של בלעם

"ניבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק. ויאמר אליהם: לינו פה הלילה והשיבתי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי" (במד' כב, ז-ח).

מתחילת הפרשה ועד סופה, מתגלה לעינינו בלעם - כאחד מצדיקי-עולם. כבר במושפט הראשון שלו בפרשה, הוא מצהיר תגאית שאין לו כל פניה אישית: הוא יעשה אך ורק "כאשר ידבר ה' אלי" והראיה: שאפילו לא בירר אצל שליחי בלק, את תנאי-התשלום על 'הצעת העבודה' שקיבל. וכי מה טעם יש להתעניין בתשלום: הרי הוא חייב לקבל קודם אישור מה! וכמשפט הזה, חזר והצהיר בפני השליחים השניים: "לא אוכל לעבר את פי ה' אלקי, לעשות קטנה או גדולה". ולא נחה דעתו, עד שחזר ושילש את דבריו; שמא טועה עדיין מישהו לחשוב בסתר-לבו, שבלעם יעשה, חלילה וחס, משהו בניגוד לדבר-ה': "היכלל אוכל דָּבָר מֵאוֹמְהוּ! הדבר אשר ישם אלקים בפי אתו אדברי" (שם יח, לח).

ללאור כל זאת, היה בלעם צריך להימנות פנשימה אחת עם צדיקי-עולם - ואולם ידוע, שגמנה הוא דווקא עם אותם שאינם בני עולם-הבא! (סנה' קר:). ויתרה מכך: על שאר המנויים עמו פמי שאינם בני עולם-הבא, אמרו חז"ל (שם) שלא לדרוש יותר מדי בחטאם; ואילו בבלעם - כל שתמצא לדרוש בו לגנאי, פרוש! ונראה שכוונתם לומר כך: כל השאר, היו במהותם אנשים גדולים, שנכשלו בנושא מסויים; אבל בלעם, כל גנאי שתמצא בו המשך לדורשו - כי לעולם לא תמצא את עומק הרשע שבכל מסכת-חיו! ברור, שדעת חז"ל זו נראית תמוחה, לאור דבריו של בלעם שהוצגו לעיל.

13

אחיזה-עניינים

אלא שהאמת היא, שתדמיתו ה"תמימה" של בלעם - היא אולי שיא רשעותו! (חז"ל אמרו לדורשו לגנאי - הבה נקיים דבריהם...) על יחוסו של בלעם בן בעור אמרו: "הוא בעור, הוא כושן רשעתיים, הוא לבן הארמי" (שם קה. ובהורא א קסו: לבן, אבי בעור היזה). ידוע שפזיהו מסוג זה, קשה לדעת אם הכוונה כפשוטו, ששלושתם היו אדם אחד ממש שהאריך ימים ועיין

תודיה: בת, נזיר כג:). מכל מקום ודאי הוא, שכולם מייצגים עניין שווה. לבן, כל-כולו רמאות - וכך גם בלעם: רשע, המתעטף כל ימיו באצטלה של אדם כשר. ידוע מה שהזהיר ינאי המלך את אשתו: אל תתייראי לא מן הפרושים, ולא מן הצדוקים - אלא מן הצבועים שדומים לפרושים; שעושים כמעשה זמרי - ומבקשים שכר כפינחס (סוטה כב:).

צביעותו של לבן ידועה: בתחילה תכנן להרוג את אליעזר וליטול את כספו, אך כשהעריך שלא יצליח להורגו - חיך אליו בחוס: "בוא פרוך ה' למה תעמד בחוץ" (ברא' כד, לא; י"ש שם קט). וכך נהג עם יעקב; בתחילה: "הכי אחי אתה נעבדתני חנם?! (ברא' כט, טו) - ואחר כך מרמה ה"יאובה" הגדול את בן-אחותו, בכל דרך אפשרית.

מהו ה"שבח" היחיד שאפשר לומר על בלעם? - שהוא צועד ממש בדרכי אבות, ומחזיר עטרה ליושנה: בתחילה - כפי שראינו - הוא מכריז על נאמנות ללא עוררין לה' - בעוד שכל הפרשה היא הפך הגמור מכך! ועד יומו האחרון ממש, מתהלך הוא "בְּתַמּוּי": כשמשוה שלח שנים-עשר אלף לוחמים לנקום במדן על החטאת ישראל, יצא לקראתם אדם שחשש לחייהם, והוא תמיך: 'כיצד יוצאים אתם להילחם במדן?! הרי מדן הצליחה לגרום מגפה לכל שישים הריבוא שבמחנה ישראל - וכיצד תוכלו אתם, אלפים בודדים, לנצח את מדן?!. מי היה אותו אלמוני שפה רצה ב"טובתם" של ישראל ו"דאג" לשלומם? - בלעם (רש"י לבמד' לא, ח).

14

תדמית הצדיק התמים

הקו הבולט אצל בלעם, הוא איפוא שמירה מתמדת על תדמית של צדיק גמור - והבה נראה זאת מן ההתחלה:

שליחי בלק מספרים לו על עם שיצא ממצרים ומסכן אותם, ובקשתם: "לכה נא אָךָ לי את העם הזה" (שם כב, ו). מה היה צדיק גמור, נביא-ה', צריך להשיב לשליחים? מה היינו עונים למי שהיה שואל: האם מותר לאדם בריא לאכול ביום הכיפורים? האם היינו אומרים: בא נשאל את הרב?! - כך בדיוק נהג בלעם: הוא שואל את ה', אם לקלל אנשים חפים מפשע. שהרי הוא יודע בדיוק, מיהו אותו עם שיצא ממצרים (לדעות אחדות, הוא שגור עליהם את הגזרות הקשות שם - סוטה יא; מדה"ג שמות ב, כג; זהר ג, ריב). בלעם לא חשב בטעות, שבלק מדבר על איזה שבט מונגולי שנקלע לאזור. יתרה מזו: בלעם יודע שאין אלה סתם אנשים חפים מפשע, אלא אהובי ה'. לאחת הדעות, הוא זה שבאו אליו מלכי-האומות בעת מתן-תורה, ושאלו

לפשר הרעש הגדול שנשמע בכל העולם - ותשובתו היתה: "חמדה גנוזה יש לו [לה'] בבית גזויו... וביקש לתנה לבניו, שנאמר: 'ה' עו לעמו יתן' ותהלי כט, יא; זבחי קטו); הוא יודע יפה שאלה הם אהובי ה', שלהם נתן את חמדתו, ושלמענם קרע את הים. יש גם להניח, שהגיעו לאוזניו ה"חדשות" הטרוריות, בדבר תבוסת מעצמות-העל של סיחון ועוג בידי ישראל (תנ"ח ב). דהיינו: ה' דואג להצלחת ישראל. אם-כן כיצד קָעו הוא לשאול, אם ה' רוצה שיקוללו? וכי ה' הוציאם ממצרים, כדי שבלעם יקללם וימית אותם במדבר?!

אלא שזהו הקו האופייני של בלעם: קָחד, בוערת בו תשוקה לקללם, ואפילו יותר מבלק; וכדברי חז"ל, שבלק אמר רק: "לכה נא אָךָ לי את העם", ובלעם הגדיל לומר: "קָבָה ליי", דהיינו: קללה בשם ה' נבמדי כב, ו; יא); בלק אמר "נאגרשנו מן הארץ", לאזור אחר - ובלעם אומר: "וּגְרַשְׁתִּינוּ, מן העולם-הזה והבא (שם, ו, יא; תנ"ח ח). שָנַתוּ איפוא לוהטת - אך הוא חייב לשמור על ארשת הצדקות, ולכן ירקי ישאל את ה' שאלה "תמימה". הוא משתוקק להשמיד חיו את ישראל - אבל יעשה זאת בהכשר הבד"ץ.

16

בכסף - הוא 'מבין'...

וכן הלאה בפרשה: ה' משיב לשאלתו, "לא תלך עמהם, לא תאר את העם כי פרוך הוא" (שם, יג) ובלעם, שהבטיח לומר רק "כאשר ידבר ה'", מקיים בקפדנות את הבטחתו: הוא מוסר לשליחים על סירוב ה' - אבל מעלים את הסיבה ("כי ברוך הוא") ומסתפק בעובדה שתמית: "מָאן ה' לַתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם" (שם, יג). לכאורה, אמר אמת לאמיתה - אלא שבמלה "עִמָּכֶם" קָמו להם קָמו "קלי": ה' סירב שאלך "עִמָּכֶם"; הוא אינו רוצה שנביא חשוב כמוני, ילך בלוית שרים 'פשוטים' פְּמוֹכֶם.

השליחים, שהבינו מיד מיהו בן-שיחם, חזרו לבלק ודייקו לומר: "מָאן בלעם הלך עִמָּנוּ" - הוא צריך מישהו כמו שר החוץ, ולא איזה שר זוטור... בלק מצייט, ושולח משלחת שניה: "וְיִלְפָךָ עוֹד בַּלַּק, שְׁלַח שְׂרִים רַבִּים וּנְבָדִים מְאֹד" (שם, טו). ובנוסף, שיגר בידם הבטחה מלכותית: "כי כבד אכבדך מאד, וכל אשר יאמר אלי אעשה" (שם, יז). גם מי שאינן קוסם גדול קבלעם, מבין שפירוש המלים הוא אחד: כסף וזהב קָשְלָמוֹנִים (תנ"ח שם).

ואגב: אף שבלעם מתגלה במהלך הפרשה להלו, כמי ש"מתקשה" מאוד להבין רמזים, הנה כאן, כשמדובר בכסף - פקחותו היא קְמִיטבָה... הוא מבין מיד את ה"רמז" שבדברי בלק, ונוקב בשכר המגיע לו: "אם יתן לי

בלק מלא ביתו כסף וזהב - לא אוכל לעבר את פי ה'" (שם, יח). למרות שבפשט הפסוק כתוב, שהוא יוותר על בית מלא זהב ולא יפר את דבר-ה' - הבינו חז"ל מבין השיטין, ש"נפשו רחבה" וחומדת מוֹנֵן (תנ"ח שם). כי מי מוכן לוותר על בית מלא זהב? - מי שחושב שמגיע לו בית מלא זהב...

17

מאמין תמיד שתמצא פשרה...

וכאן, בבוא המשלחת השניה, הצביעו חז"ל על שיטת ההתממות של בלעם: חרף האיסור המפורש "לא תאר את העם", אומר בלעם לאנשי המשלחת להמתין, ו"אָדעָה מה יספ ה' דָּבַר עִמָּי" (שם, יט); במקלים אחרות: שָאלת לַכְּתִי עִמָּכֶם, תלויה בעתיד המשא-ומתן עם ה'... כעת, כיוון שבלעם גילה שזהו רצונו, התיר לו ה' ללכת למואב; שהרי קיימת בחירה חופשית לאדם, וקָדָר שָאדם רוצה ללכת מוליכים אותו (במ"ר כ, יג). אמנם להיתר צורפה הבהרה זהה: "וְאָךְ את הדבר אשר אדבר אלך, אתו תעשה" (שם, כ). הרמז ברור: איני רוצה שתקלל. כל בר-דעת, היה עושה תישוב פשוט: ה' כבר אסר עלי לקלל, וכעת חזר ואמר שאוכל לומר רק דבריו - מה טעם שאלך לבלק המצפה שאקלל? - אולם בלעם צוהל: "עוֹד יהיה בסדר! אפשר

"להסתדר" עם ה'... בתחילה אמר שלא אלך, והנה שינה דעתו! ודאי גם בעניין האיסור לקלל, עוד ישנה את דעתו!"; וכניסות חז"ל בהקשר דומה: "פָּגוֹב דַּעַת העליונה" (בר"ר כב, יג, בקשר לק"ו). הוא ילך רק ברשות ה' - אבל יעשה מה שהוא רוצה; יאכל טָרֵף - אבל חשוב שתהא חותמת הכשר.

עם פָּרָגָה כזו לקלל, מובן מאליו שלא הועילו כל הרמזים של המלאך בדרך, וכל הנסים שנעשו בָּאתוֹן. כי לאחר כל הרמזים שעובים כקורת בית-הבד, ולאחר נס גלוי של אתון מדברת - שוב שואל בלעם בהתממות: "ועתה אם רַע בעיניך, אשובה ליי" (במד' כב, לד) - קָתמיד, אני לפקודתך! מוכן לציית לכל מה שתאמר! ו"אָם רַע בעיניך", שמא היה בכל מה שראיתי כאן, משום "רמז קלי" שאינך רוצה שאלך - אני שב מיד בלי להניד עפעף!

אפילו כעת - בעודו הולך בשמחה כמעט גלויה לקלל את עם סגולת ה', תוך התעלמות מכל משולי הדרך - גם כעת מקפיד בלעם להיראות, כמי שפועל בברכת הבורא בלבד. אכן: "לא אוכל לעבר את פי ה' אלקי" - אבל אם-ירצה-ה' (וגם אם לא) אני עוד אקלל, מבלי לעבור את פי ה' (...).

ומה בדבר הקשלת ישראל בבנות מואב? גם בזה לא עבר את פי ה' אלקי?! זוהי הרשעות היחודית של בלעם: הוא אינו משקר אף פעם - אבל כולו

מיטת סדום - ולקחה

על סדום, עיר הרשע, אמר הנביא יחזקאל (טו, מט): "ויד עני ואביון לא החזיקה". פירשו חז"ל, שלא אסרו - חלילה - על עני להיכנס לסדום; שיטר חרשע בסדום גרסה, שעל-פי החוק מותר לעני להיכנס, וכולם גם יתנו צדקה בעין יפה; הם אפילו היו רושמים את שמש על הדינר שנתנו לעני, כדי שיתחש שהם רוצים ליצור אתו קשר אישי חם. אלא שהיה "סעיף קטן" בחוק: אסור למכור לעני אוכל (מה לעשות: תמיד יש מגור מסויים בחברה שהחוק אינו נוח לו). לבסוף, היה העני מת ברעב כשכיסו מלאים דינרים וכל אחד היה בא, ונוטל רק את הדינר ששמו כתוב עליו... (סנה קט:).

האין זה פליל הצדק והרחמים? גם קיימו מצוות צדקה בהידור, גם שמר בקפדנות על "לא תגלבו" (ויק יט, יא) וכל אחד לקח בדיוק מה שנתן לעני ולבסוף - במעמד כל בני העיר שנאספו להשיב את כספם - יצאו לקיימ ברוב-עם את מצוות לוית-המת! - נו, מה לעשות שהאורח נפטר? קורה... ומה שאפיין ביותר את השיטה הסדומית, היא "מיטת סדום" המפורסמת הלא חייבים להציע לאורח מיטה; וכאן מתחילה הדילמה הגדולה (שם):

יתנו לאורח מיטה ארוכה? - הוא עלול להתגלגל בתוך המיטה - ה' ירחם! מיטה קצרה? - רגליו יארו בחוץ, וחלילה-וחס עלול האורח להצטנן. אמנם אפשר להכין מספר גדלים של מיטות - אך אז יאלץ האורח לכתת רגליו בלילה, עד שימצא את המיטה המתאימה לו. לכן המציאו שיטה גאונית, על-פיה יתאים כל אורח בדיוק למיטה: להאריך או לקצר - את האורח!...

אתם יודעים מה רצו חז"ל לומר פדוגמה זו? - שכן בדיוק אנו עושים לתורה שלנו! הגישה היסודית היא: מה שאני רוצה (המיטה); מה שנוח לי! ובעת, לתוך "הגודל" שאני רוצה, צריך להכניס את דברי התורה (האורח). ואז מקצרים קצת את האורח, או מאריכים קצת - והכל מתאים להפליא! אגב: יש בעיה מקבילה, של כאלה ה'מאריכים' או 'מקצרים' את המציאות, והם המכונים בלע"ז אופטימי (הרואה תמיד את הטוב) והפיכוכי - הפסימי: ספר לאופטימי שקסינגור נהיה שר-החוף" - "סוף-סוף! יהודי שר-החוף". אומר לו שפיטרו אותו - "נו, ברוך ה'! נפטרנו מהמשומד הזה!". והפסימי מגיב על הידיעה הראשונה: "אוי ואבוי! דווקא בגלל שהוא יהודי, הוא ירצה להראות שאינו לטובת היהודים, ולכן יעשה לנו צרות!". ועל הפיטורין: "עוד שהיה יהודי בתפקיד רם כזה - הלכו ופיטרו אותו!..."

"נבואה שהוצרכה לדורות - נכתבה" (מג"י יד.). גם הפרשיות העוסקות בבלעם ובבלק, ניתנו כדי שנלמד מהן מוסר ויראת-שמים. כדי שנדע, שבכולנו חביי "בלעם" קטן. אחד כזה, שהוא גם "ידע דעת עליון" - וגם "גונב דעת העליונה". גם מצהיר שיעשה אך ורק פדבר-ה' - וגם עושה פאווות-נפשו. גם יודע בדיוק לאן אסור ללכת - וגם הולך, ומתברך בלבבו שעוד יגיע להסכם-פשרה עם ה'.

עליו להאריך ולקצר את המיטה, ולא חלילה להפך. מידות הנפש שלנו ומאווניו, הם ה"מיטה" אותה יש לבנות, ואילו התורה והתגשמותה במציאות - הם נתוני הקבע. ולמי שאינו יודע: ה"מידות", על פיהן צריכה המיטה להעשות, ניתנו כבר בסיני (שמות יט, ח): "כל אשר דבר ה' - נעשה!"

שנ	שיחות	מאמר פא	מוסר
----	-------	---------	------

במאמר הקודם "התבוננות בפרשת בלעם" דיברנו מענין שני ההפכים שנמצאו בבלעם, מצד אחד הוא דאג לעתידו והשתוקק למות כמיתת האבות הקדושים, באמרו (במדבר כג ז): "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו", הוא ידע אל נכון את מעלתם של האבות, שהם "ישרים", שהיא שלמות האדם ותכלית יצירתו ככתוב: "אשר עשה האלקים את האדם ישר וגו'" (קהלת ז טו), ומאריך גיטא הוא חי כבהמה ופרץ את כל הגדרים האנושיים. וביארנו שאין זו סתירה, משום שכל מה שהשיג בחמתו לא היה נוגע אליו כלל, והוא כענין המבואר ברש"י ז"ל במסכת שבויות (ה א) בפירוש דברי הגמ' "ידיעת בית רב", והיינו שיועד מה שלמד בבית רבו שהרשץ מטמא אדם, וידע שזה שרץ וגם ידע שנגע בו, אבל לא שם על לבו שנטמא. בכדי לקשר בין הידיעה השכלית וההרגשה החושית צריך שימת לב, ובלא שימת לב, הרי כל מה שהאדם יודע אינו נוגע לו ואינו שייך אליו כלל. והוא מה שכתוב בתורה: "ואשר לא שם לבו אל דבר ד' ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה" (שמות ט כא), אעפ"י שהיתה זו המכה השביעית, וכבר נוכחו הכל לדעת כי כל דברי משה אמת, וכאשר יאמר בא יבא, מ"מ השאירו את ממונם במקום הסכנה, והמפליא ביותר הוא שהעבדים עצמם נשארו בשדה, בודעים היטב כי ממכה זו אין יוצא חי, והכל מפני טעם אחד - "ואשר לא שם לבו".

שם, ה) - אבל חוטא בעבירות החמורות והמתועבות ביותר, שאסורות אף לכן-נח (סנה קה:). כמובן שאין זה מונע בעדו, מלהציג עצמו כ"ידע דעת עליון" (במד' כד, טו); יש לו קשרים מיוחדים, "טלפון אדום", לבורא העולם.

דבק במשימה בחירוף-נפש

מזימות-לבו של בלעם, מטיבות לפעול במעטה של קדושה וצדקות; זוהי "האווירה" החיונית לו. הנה כך פותחת נבואתו השניה על ישראל: "קום בלק ושמע" (שם כג, יח). מדוע צריך מלך מואב לקום על רגליו? - אומר רש"י (תנח"י יג): "אינך רשאי לישוב, ואני פלוח אליך בשליחותו של מקום". ממש יפה! בלעם מקנא לכבוד ה', ורוצה שבלק יעמוד בעת השמעת דבר-ה'. אלא שאם כן, מדוע לא אמר לו לקום פנבואתו הראשונה (במד' שם, ז) - מגלה רש"י, שלא לכבוד ה' קינא בלעם, אלא לכבודו האישי. משום שבלק לעג לו בפסוק הקודם: "מה דבר ה'?" (שם, יז) - לרמוז שבלעם אינו ברשות עצמו, לכן השתיל בלעם 'עקיצה' פרטית באצטלה של כבוד-שמים... לא נורא - גאחך בלעם בלבבו ומטעים את הנבואה לאט-לאט - שיעמוד קצת לכבוד ה'... אך עם זאת, אין לחשוך 'חלילה' בבלעם, שיניח לתקרית אישית כזו לחבל במטרה העליונה: המאבק בישראל. לאחר שני נסיונות-נפל, ושתי השפלות מכאיבות בנוכחות בלק ושריו (מעמד קשה לרודף-כבוד פבלעם) הוא נושך את שפתיו, מתאושש, ומנסה להגיע למשאת-נפשו בדרך חדשה: הפעם לא ילך "פפעם בפעם לקראת נחשים" - היינו: לנחש ולכוון לזמן בו ירצה ה' בקללתו - אלא יעקוף את ה'; הוא יפתיע לה' מה לרצות! כיצד? - "נפשתי אל המדבר פניו" (שם כד, א), הוא יזכיר את חטא העגל שעשו ישראל ב"מדבר", ואז, כפי שאומר רש"י: בין אם רוצה ה' לקללם ובין אם אינו רוצה - אזכיר עוונותיהם והקללה תחול! הנה לנו שוב: הוא יעשה אך ורק "כאשר ידבר ה'" - אבל "ידאג" לכך, שהי ידבר כאשר ירצה בלעם.

סופו של השקר העצמי

ידוע, שלמעשים שאדם מבצע, יש השפעה מצטברת על פנימיותו, על נפשו, אם נתבונן, הרי שפסות זו של צדקות מעושה, מצליחה עם הזמן להטעות את...בלעם עצמו; השקר מחלחל אל תוכו, והוא מתחיל להאמין בצדקותו, באמת ובתמים. עד כדי כך, שגם כשהוא אומר נבואה מאת ה', הוא מתדן לתוכה חלקים משאיפותיו האישיות. כך למשל ניבא: "תמת נפשי מות ישרים, ותהי אחריתי כמוהו" (שם כג, ט). אמרו חז"ל, שבמשפט זה נתן סימן

בעצמו: אם ימות ישרים...", מיתה טבעית - אזי...תהי אחריתי כמוהו", יהיה בן עולם-הבא, בישראל, ורק אם ימות מיתה שאינה טבעית - סימן שלא יזכה להיכנס לגן-עדן (סנה קה:).

האמנם יש לו ספק שהוא בן עולם-הבא?! הרי הוא עובר אפילו על מצוות בני-נח! הוא רשע גמור!! - אבל זה סופו של שקרן: כשאינו מצליח לרמות איש, הוא מרמה לפחות את עצמו. כך למשל, כשנאמר לו בתחילה "לא תלך עמהם" - יודעים אתם מה אמר בלעם לעצמו? - אומרים חז"ל, שהוא חשב בכל הריגות: ודאי "בשביל שאני צדיק, אינו מבקש להטריחני" שאלך עד מואב כדי לקלל!... לכן שאל: אז אולי אקלל אותם מביתי?... - עד שהי היה צריך 'להבהיר' לקוסם קשה-ההבנה: "לא תאז את העם" (שוח"ט א, כב). אדם המצליח לשכנע את עצמו ב"צדקותו" - לא יפלא שמתעורר אצלו פתאום "ספק שקולי": רגע, מדוע באמת לא אשב בגן-עדן עם הצדיקים?

את מי מנסים לרמות?

התורה, כידוע, היא הרבה מעבר לספר, בו מתוארים קורות עם ישראל. אם-כך, לשם מה תיארה התורה הקדושה את אישיותו השפלה של בלעם? - אלא שתורותינו - פכתב ושבעל-פה - תיעדו את מעשיו ורצונותיו של בלעם, משום שכל אלה קיימים פנו! התורה רוצה שנדע את המציאות לאשורה, את הסתירות הקיימות בלבנו, ונשכיל ליישר אורחותינו. מספרים על אחד האדמור"ים, ששאל חסיד שלא נהג כשורה: את מי אתה רוצה לרמות? את הקדוש-ברוך-הוא - אי אפשר. את כל הציבור - קשה; אלא מה? רוצה אתה לרמות את עצמך - נו, מה התכמה לרמות טיפש?!... אך זהו מה שמתרחש במציאות: בני אדם מרמים עצמם; משקיעים מאמצים רבים לרמות את "הטיפש" הזה, השוכן בכל אחד מאתנו.

בלעם ראה והכיר מעלות בני ישראל, השיג גדלות האבות ואוה למות כמותם, אבל טעה בדבר אחד, והוא מה שכתב הרמב"ם הכסילים שונאים הקדמות, מפני שהם כסילים, אילו היו חכמים לא היו שונאים הקדמות, שהחכם יודע שאי אפשר להשיג דברים עמוקים תיכף ומיד ולפעמים אפילו דברים פשוטים לא מבינים אם לא מקדימים איזה הקדמות, לכן החכם אינו מוטרד מרוב הקדמות מפני שרואה התכלית מול פניו, אבל הכסילים אינם מבינים שהקדמות הם מביאים אותו לתכלית ההכנה לכן הוה עליהם משא מפני שאינם רואים התועלת מההקדמות לכן שונאים אותו (מורה נבוכים ח"א, ל"ד).

בלעם טעה בזה, סבר שאפשר למות מות ישרים אע"ג שכל ימיו חי עם התאוה ורמות רוח, לא הבין שא"א להיות כאברהם אבינו אם לא ייסר עצמו כמו שאמרו על אברהם אבינו מה היה עושה ממרד ומסגף עצמו ביסורים (שיר השירים רבה ג, ב). רק ע"י יסורים הללו יסיר עצמו זכה להיות אב המון גוים ולהיות אוהבו של הקב"ה. החי חיי תאוה א"א לו להשיג דרגת האבות וקדושת הקב"ה מפני שחסר לו הכנה ובלא הכנה א"א לזכות לכלום.

28 חנה יוסף

עבודת האדם היא לתקן ולנקות עצמו מכל הרע, ולהתעלות ממדרגה למדרגה, והרי הוא דומה לשדה המלאה מכשולים, שאם הלך בדרך וסיקל כל אחד ואחד מהם הרי הדרך נקיה והשדה מתוקנת, אבל אם הגביהו והעבירוהו משם לכאן, כל הדרך רועה מכשולים כשהיתה. (נ"ע מאמר נ).

29

12 Let's Face It! Rebekka Heller

would you want to work up a sweat, when you can have a ride in an air-conditioned Cadillac?"

At the crest of the hill, the route levels out. Before beginning his run, Gary had placed four hurdles at fifty-meter intervals on the shoulder of this stretch of back road. The Cadillac quickly pulls up to the first hurdle. The driver jumps out and pulls the hurdle out of Gary's path. "There, son, now at least this won't be in your way."

Gary, frustrated and angry, shouts: "I wanted the hurdle there so I could jump over it!"

*This parable illustrates two approaches to life. Most people, like the Cadillac driver, deem it crucial that wherever they are going, they get there in comfort. Even people who are unclear about their goal measure the success of their day, week, or life according to how smoothly it ran, how few obstacles they encountered, and how much contentment they enjoyed.

Rare people, like the Olympic trainee, care less about the ease of the journey than about who they become in the process. Their goal is to be great in some field. Therefore, they relish difficulties, because they appreciate the growth which results from tackling obstacles. Whether it is an athlete building his muscles and endurance, or an artist perfecting her skill, or a political dissident honing his powers of resistance, they are aware that greatness results from challenge.

All people come into this world to become great human beings. Therefore, the Creator provides them the exact number and type of challenges necessary to develop that greatness. The challenges bestowed on any human being are no more random than the number of rungs in the DNA helix, or the number of stamens in a daisy. Just as every cell and cell component in the body is purposeful, so every hurdle we encounter is purposeful. Its purpose is to jump over it.

אלקים" (דברים כה יח), ומשל משלו חז"ל (הובא ברש"י שם): "לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד לתוכה, בא בן בליעל אחד וקפץ וירד לתוכה, אעפ"י שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים."

כך נראה בן הבליעל, יודע הוא שאמבטי רותחת גורמת לכוויות קשות, אבל אינו שם על לבו - אין זה נוגע לו כלל, ולכן הוא קופץ לתוכה. וזהו עמלק, נפלאותיו וגבורותיו של הקב"ה אינם נוגעים לו כלל, וקפץ ובה להלחם עם ישראל, ובכך צינן את האמבטי, כלומר, השרה רוח טומאה של קרירות ואדישות בכל העולם. (ויע' מאמר צו).

וכן איתא בגמ' שבת (לא ב): "יודעין הרשעים שדרכם למיתה אלא שחלב על כסלם", והיינו שאין הדבר נוגע להם כל עיקר, וכמו דמסקינן שם: "שמא תאמר שכוחה היא מהן, ת"ל (תהלים מט יז): ואחריהם בפייהם ירצו סלה", ופירש"י: "יודעים הם שזו דרכם [כלומר המות], אבל כסל למו, כליותיהם מחופין בחלבם מהשיב אל כליותיהם מחשבת סופם, ושמא תאמר מחמת החלב שכחו והרי הם שוגגין, ת"ל ואחריהם את העתיד לבה לנפשם אחרי אובדם בפייהם ירצו ויספרו תמיד, ואעפ"י כן אינן חוזרין."

והן הן הדברים, אין הרשעים שוגגים, אלא יודעים היטב את כל הצפוי להם לאחר מותם, וא"כ האין הולכים הם ברשעם, אלא שאינם שמים על לבם לייחס את מחשבת סופם אל עצמם ולהשיבה אל כליותיהם, והוא מ"ש בזה"ק: "האי בר נש דאזיל בהאי עלמא, וקסבר דהאי עלמא דיליה הוא ואשתאר ביה לדרי דרינ", כלומר, האדם סבור שהעולם שלו הוא וישאר בו לנצח, ואיך יתכן זאת, הרי הוא רואה שאין אדם בעולם שחי יותר ממאה שנה? אלא שכל זה אינו שייך לו, והוא סבור שישאר בו לנצח.

25

ולא זו בלבד שאין הרשע שם על לב כי עונש הרשעים עתיד לבוא עליו, אלא הוא סבור כי מגיע לו שכר הצדיקים, וכן פירש מו"ר ז"ל את דברי הגמ' (סוטה כב ב): "מעשיהו כמעשה זמרי ומבקשין שכר כפנחס", שעל מעשה זה עצמו שהוא "מעשה זמר" הם מבקשין שכר כפנחס, והיינו שהם מרמים גם את עצמם ולא רק את זולתם. וכמו שמצינו בבלעם שהתפלל אל הקב"ה "תמות נפשי מות ישרים", הרי שעל אף שחי כבהמה רימה את עצמו ששייך אצלו "מות ישרים".

ואין להתפלא על כך האין יתכן שהאדם ירמה את עצמו, כי כתב רש"י ז"ל על הכתוב (ירמיהו ב לד-ה) "גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים וגו'", ותאמרי כי נקית וגו' הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי", כלומר עיקר המשפט הוא לא על עצם החטא אלא על הסרת האחריות ואמירת לא חטאתי, ועיין ברש"י שם שהוסיף תיבה אחת: ותאמרי - "בלבך". והדבר מבהיל עד היכן האדם מסיר מעל עצמו את האחריות לחטא, עד שמרמה את עצמו בל ב ו כי נקי הוא.

26

דמותו של בלעם מורה לנו כי תיתכן באדם סתירה בולטת במהותו, אור וחושך ימשו בערבובייה באותו אדם עצמו, ובקרבו יהיו ניגודים עצומים מן הקצה אל הקצה. כי כך היה בלעם, ידע את קונו ככתוב: "יודע דעת עלינו" (במדבר כד טז), והגיע למדרגת נבואתו של משה רבינו ע"ה, כמאמרם ז"ל (במדבר רבה פ"ד כ): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באומות העולם קם, ומנו בלעם", ומאידך, הוא היה זה שפרץ את כל הגדרים, והיה מופקר ממש בחייו הפרטיים, גרוע מן הפחות שבפחותים, כמ"ש בגמ' ע"ז (ד ב): "ולא עוד אלא שאני עושה לך רכיבות ביום ואישות בלילה", יעו"ש. הרי שאין כאן סתירה כלל, והכל יתכן בלבו העקוב והנפתל של האדם, ופרשה זו היא יסוד ושורש בתורת המוסר.

ואמרו ז"ל (מכילתא שמות טו ב): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים", ואעפ"כ השפחה נשארה שפחה עם כל נקלותה ופחיתותה, משום שכל הכרתה העילאית לא באה לה על ידי יגיעה ועמל אלא מתנה מן השמים, ובשל כך נשארה "שפחה". לא כן יחזקאל שעלה ונתעלה ממדרגה למדרגה עד שזכה לראות מעשה מרכבה, ומה שהגיע לנבואה היה ע"י הכנה ועבודה ויגיעה על עצמו, ועל ידי ביעור היצר הרע, ואף שלא ראה מה שראתה שפחה על הים היה נביא אלקים. מה שיש לאדם על ידי עבודה ויגיעה, "שלו" הוא - "יגעתי ומצאתי תאמינו" (מגילה ו ב), אבל אם לא על ידי יגיעה בא לו, עליו אמרו חז"ל: "לא יגעתי ומצאתי אל תאמינו", אף אם נדמה שיש לך הרבה ונראה לך ש"מצאת", אל תאמינו - אין לך כלום.

והוא הדבר שהיה אצל בלעם, כל מה שהיה לו ניתן לו ללא עמל ויגיעה, ועל כן נשאר כפי שהיה, למרות השגותיו העליונות.

מאמר תב

מי מנה עמר יעקב ומספר את רבע ישראל תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כפודו (במדבר כ"ג י).

יש ואדם זוכה להתעוררות ע"י שהופיעה עליו רוח ממרום, הוא רוצה או להשתחרר מהרגליו הטבעיים, אבל דא עקא, שהוא כותקף בעצבות ופחדים, ואין הוא יודע פשר הדבר, מה קרה לו? מהי הסיבה במקום שיש לו לשמח ולהיות מאושר על שזכה ששרתה עליו רוח טהורה, הוא דוקא לוקה בעצבות, מרדג וכאלו מזלזל בהופעה זו, כאלו ממאן ומסרב לקבל את המתנה שחננו בה השי"ת, מה הדבר שמפר את מנותנו, מה מטריד אותו ומבלבלו משלותו?

31 אמנם כן, מי שמתחיל לחשוב על פרידה ממשפחתו ומבית הוריו שבו התגדל שנים רבות, מקום שבו נולד והתחנך, מיד מתחילים להתעורר בו געגועים עזים וחוקים שמביאים אותו לפעמים לידי דיכוי הנפש, אפילו אם מתעתד הוא להחליף במקום טוב יותר, מ"מ העיזבה מעציבתו כי קשתה עליו הפרידה.

ודבר ידוע הוא, כאשר אשה הנישאת לאיש, גם אם הוא נכבד ורב גכסים, מכל מקום אם היא צריכה ללכת אחריו לעיר אחרת לגור עמו, כל שכן כשהיא צריכה לשנות מקומה למדינה אחרת, הרי אז מתעורר בה גל של געגועים להוריה לשכניה ולחברותיה, לאוויר הטביבה ולרוח המקום שבו נולדה ונתגדלה, והצער הזה של הפרידה מזיר שינה מעיניה, היא בוכה עד לשברון לב ואין דבר שיכול להרגיעה, וגם לאחר שכבר עברה למקום החדש והיא נמצאת במדינת בעלה, געגועיה אינם נפסקים, הפרידה היא תקופה אינמה והיא מחלת האהבה אל ההרגלים שהתגדל בהם האדם.

32 כאן טמון סוד הדבר גם בענין שלפינו, כי כאשר תקף את האדם רוח קדושה ממעל והאדם נדחף להתרומם ולרחף בהיכל ה', ואז צריך הוא להיפרד מהרגליו, ממנהגיו ומטבעו שהוא קשור להם מיום היוולדו, הרי כיון שהטבעיים שבתוכו מרגישים שהוא רוצה להפרד מהם ולהתרומם להמריא למעלה, כי אז מתכנסים כל אלה ההרגלים ומתחילים לזעוק וליילל על פרידתו מהם, הם מוחים וצועקים על שהוא עוזב אותם, אלה מעציבים אותו ומנסים לטכל את פרידתו מהם.

ומה גרם לכל העצבנות והעינויים הללו? זה נובע מן הפחד להיפרד מן הברוך של ההרגלים והמנהגים הרעים, כי כל זמן שהאדם שבו בידי הטבע אין טערה ואין מלחמה הכל

שקט, אבל כאשר אותו האדם רוצה להפרד מן הרע ולהתרומם מעל הטבע, אז מתעוררים כל היצורים ומתקוממים להפריע את הפרידה הזו ואת עליית הנפש, והעיד האור החיים הק' בפירושו עה"פ תמות נפשי מות ישרים וז"ל, יאיתי רשעים שאמרו לי בפירוש, כי אם היו יודעים שיחזרו בתשובה ותיכף ימותו היו עושים, אלא שיודעים שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך. (מעיני החיים).

זוהי הסיבה לעצבות, כאן נעוצה סיבת הדכאון הנפשי העובר עליו, צריך לדעת ולהבין, כי מדובר כאן בהתקשות הטבע ויצריו, למול ההתעוררות וההופעה העליונה שזכה לה ממרום, וידעתי מאגשים שהתלבטו בנפשם והרגישו דכאון ומבוכה כאשר שמעו דברי התעוררות פעמיים ושלוש, ועזבו לשמוע דברי חכמה והתעוררות מפני שהרגישו כי הם נשברים, אבל לא הפסו ולא הבינו את סוד הדבר, וכרוב טעותם תלו זאת בטגנון המעורר, אבל האמת היא כי הרגישו שצריכים להיפרד מן הטבע שלהם, והפירוד הזה מעציב אותם, כי קשה להפרד מן הטבע, לכן הפורש ממינות מיית.

האדם בא לעולם הזה בקול ובבכיה ונפטר בקול ובבכיה (קה"ר ה'), כשהוא צריך להיפרד מעולם הנצח ומבטן אמו, שבה נר דלוק על ראשו ומלאך מלמדו תורה, ובוגע שגולד הוא רואה אז מה שהיה לו וניטל ממנו, ולאן הוא בא לעולם החושך, או הפרידה קשה עליו והוא בוכה, וכשמגיעה שעתו לעזוב ולהפרד מעולם העשיה, שבמצוה קלה זוכה להארת פני השכינה, שוב הוא נפרד מתוך בכיה.

שפב לתתך פרטת בלק עליון

ויהיה ישר כישרים שבאומות, ולפי שעמד על מזגו והנה הוא רע בתכלית הרע ונמנע ממנו עשיית יושר, לזה שאל דבר שיכול להיות שבשעת דכויכה של מות יהיה ישר, וכיוצא בזה ראיתי רשעים שאמרו לי בפירוש כי אם היו יודעים שיחזרו בתשובה ותיכף ימותו היו עושים, אלא שיודעים שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך כי דבר מלך אליהם, מלך זקן וכסיל" (אור החיים)

מתוך דברי האור החיים העיר הגה"צ רבי שלום שדרון זצ"ל הערה נוראה, דהרי רבים מתנחמים בסתר לבם שלעת זקנתם קודם מיתתם ישובו בתשובה, אך על פי המתבאר בדבריו נמצא שאלו תנחומי שוטים שכן "תשובה" פירושה, להשתנות ולחיות כבעל תשובה, לכן אם באמת עושה האדם תשובה קודם מותו באופן כזה שאם ימשיך לחיות ישנה את דרכו ויהיה אחרת מוטב, אבל אם כל החיים אינו יכול להשתנות ומתנחם בכך שיעשה תשובה לפני המות, הרי זה כבלעם ממש שביקש למות בתשובה אך לא רצה "לחיות" בתשובה, וזו כלל אינה תשובה.

"קול דודי דופק" עמ' ר"פ

36 תו ר' אור בלק דניאל

מדבריו של "אור החיים" הקדוש זצ"ל אנו למדים עד להיכן מסוגל אדם להגיע בתהומות הרשע. אדם מחזיק ברשעו ואינו מוכן לוותר במאומה על הנאותיו ותאוותיו, ויחד עם זאת הוא שואף שהקב"ה יקבל את תשובתו וימחל לו על כל חטאיו. למען אותה תשובה הוא לא מוכן לעשות מאומה, לא לרסן את תאוותיו, לא להמעיט מקללותיו על עם חף מפשע, ולא להימנע מלהחטיא רבים מישראל בעבירות חמורות וקשות ביותר. ויחד עם זאת הוא רוצה שברגע האחרון של חייו יקבלו אותו כבעל תשובה שכל עוונותיו נמחלים. זוהי דוגמא של אדם שלא עמל להילחם ביצר, שלא עמל לעדן מידות ולשפר מעשים. זוהי דוגמא של אדם שנוטל את המתנות הגדולות שניתנו לו משמים והופך אותן לרועץ.

למותר לציין שאותה בקשה של בלעם לא התמלאה, הוא לא מת מות ישרים וחז"ל מעידים עליו שאין לו חלק לעולם הבא. אפילו האומר

37 "אחטא ואשוב" אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וכל שכן מי שתולה את התשובה ברגע האחרון בחייו, בשעה ששוב אין לו תאוות ולא רצון או יכולת ליהנות מן החטא.

38a טיב פרשת בלק התורה תא

בלעם חשב, שכל זמן שהוא מסתובב עלי חלד, ילך בשרירות לבו הרע, ויעשה מה שלבו חפץ ויחטא כאוות נפשו. וטרם מיתחו יעשה תשובה ואז ימות כמו צדיק ותהא אחריתו טובה.

זוה לימוד לכל אחד מאיתנו, שכבר היום צריך לחזור בתשובה על העבר, ולקבל על עצמו על להבא להטיב מעשיו. ולא ימתין לראש השנה ויום הכיפורים, או עת רצון אחר. כי מי שדוחה את חזרתו בתשובה הרי הוא כקליפת בלעם.

והנסיון מוכיח כאלף עדים, שאלו שדוחים אחרי שיש להם התעוררות תשובה מדרשת התחזקות ששומעים, או מספר מוסר שלמדן וכדומה, סופם שדוחים את תשובתם עד בלי די. וכמו שאמרו חז"ל (אבות

ב. י:) שוב יום אחד לפני מיתתך. וכיון שאין אדם יודע מתי ימות, נמצא שהוא כל ימיו חי בתשובה (שבת קנג, א).

וכבר פירשו צדיקי אמת את הפסוק (שמות יז ט): 'וצא הלחם בעמלק מחר', עמלק רומז ליצר הרע, וצריך ללחום ביצר הרע האומר לך מחר תחזור בתשובה, מחר תיטיב מעשיך, אלא היום הזה צריך לחזור בתשובה ולפשפש במעשיו ולעשות רצון השי"ת, ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה (אבות ב, ד).

ידוע מה שפירשו הצדיקים: 'שמא - לא תפנה', שמא רוצים שתעבוק את השי"ת דוקא במצב כזה של 'לא תפנה'.

מגד יוסף

39 ק

תמות נפשי מות ישרים (פרק כ"ג פסוק י')

בלעם מביע בזה כמיהה למות מות ישרים, והנה בלעם ניחון בכח נבואה בדרגה של משה (דברים ל"ד, ע"פ דרשת ספרי שם), ולמרות כן בחר לחיות את חייו כרשע, ואף נחת לדרגת בהמה (סנהדרין קה). הרי שבלעם כל חייו נדבק אל הרשע, ואף על פי כן הוא מבקש למות כישרים שבהם, דרשני!

* ונראה שהשעה הקרובה למיתה היא רגע של אמת, שבו כל אדם מתנער מהגניעות והפניות ומגיע לאמת שלו. בלעם שהיה גדול בנבואה, בתוך תוכו בודאי ידע את האמת הצרופה, אלא שמרוצת החיים ותוקף הגאווה והתאהב דוחקת את האמת לצד, ורק סמוך למיתה חוזרת האמת למקומה הטבעי. ומכאן אותה אמת בלעם מביע כמיהה למות ישרים.

זכור לי מימי נעורי, שמשנה סנה מנכ"ל המפלגה הקומוניסטית (מק"י) מת. הוא היה עובד ישראל אשר כל חייו הקדיש למלחמת חרמה נגד דת משה וישראל. כאשר פתחו את צואתו גילו לתדהמתם שבקש לזיה וקבורה כדת וכדין, ושבו יאמר קדיש אחריו, ותרעש כל הארץ! אביהם הרוחני של כל הכופרים שבמדינת ישראל, ביקש גם כן למות מות ישרים. (ע"ע במאמר כ"ז בענין מות ישרים).

40

תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו (פרק כ"ג פסוק י')

פירש רש"י "ישרים שבהם", בלעם מביע בזה כמיהה למות כיהודי, ממילא מתעוררת השאלה מהי מיתת יהודי. בפרשת יוצאי מלחמה מצינו (דברים כ"ו) שמי שבנה בית ולא חנכו, ומי שנטע כרם ולא חללו, ומי שארש אשה ולא לקחה, אינו יוצא למלחמה פן ימות ואיש אחר יקנהו. והדברים תמוהים, שכן לא ידענו שיהיה עליהם נחשב גם בצער הנוסף של 'ואיש אחר' לפטור מהלחמה. ומה שכתבנו בפרק ערך להתבונן בראוי למפגש עם ישראל, שיהיה עמו כעם ישראל, ולא יוכל להיחלף בו עם אחר, וזהו ענין האבלים, ולא יוכל להיחלף בו עם אחר, וזהו ענין המיתות.

משאיפות ללא פעולה מעשית לא יוצא מאומה

בגמ' מסופר (גיטין נו:) שאונקלוס קודם שנתגייר העלה בכישוף את בלעם ושאלו מי חשוב ומאושר בעולם ההוא וענה לו שישאל את המלך החשובים, והוא מספר לו שהוא עדיין מתייסר מהעונשים על מה שעולל לבני ישראל. למרות זאת כששאלו, האם כדאי לו להתגייר, ענה לו בלעם בפסוק (דברים כג) "לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים".

הדברים טעונים ביאור, שכן בלעם סותר את עצמו מיניה וביה. מחד הוא מביע את חלומו וקנאתו למות כיהודי, והוא מספר על גדולתם של ישראל בעולם הבא ועד כמה הוא עצמו מתייסר על שפגע בהם, ובפרט שלפי חשבון הפרש השנים בין תקופת בלעם לתקופת אונקלוס נמצא שעברה תקופה של כאלף ארבע מאות שנה ובלעם עדיין מתייסר ומתענה בגיהנום, והוא מודע לעובדה שיסורים אלו באים עליו כעונש על כך שרצה לקללם, אם כן, איך יתכן שמסקנת בלעם לשאלתו של אונקלוס מה לעשות, היא "לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים", ולא, הזהר מהתחיל איתם, כי מי שמתחיל איתם סופו רע ומר?

* ביאר הגה"צ רבי אביגדור מילר זצ"ל מנהל רוחני דשיבת רבי חיים ברלין ומגדולי המשפיעים בארה"ב שאכן זהו מצבם של רשעים, שגם אם הם מכירים את האמת ואפילו אם הם נענשים עליה יותר מאלף שנה השנאה ששנאו את ישראל כה מושרשת וחדורה בהם שהיא מלווה אותם גם לעוה"ב, עד שבלעם הגיע למצב שאינו יכול לענות לאונקלוס תשובה הגונה יותר מ"לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים".

• מזעזע לראות, עד כמה מצב האדם בעולם הזה, אם אינו משנה את מידותיו ואורחותיו נשאר לעולם הבא ולאחר כל הכרת האמת נשאר החטא קשור בו ככלב.

תורת אביגדור ח"ב עמ' קע"ה

41

במקום רוממות הרוח כראוי לכל בן ישראל למות מות ישרים. מי שאינו יכול למות כיהודי עדיף שלא יצא למלחמה. (ע"ע מגד יוסף כי תצא שם).

לעומתם הבדה נתבונן בדרך מיתתו של נכרי. בתשנ"ה שהייתי בבית חולים בניו יורק לרגל מחלתה של אשתי ע"ה. באותה תקופה נערך משפטו של שחקן כדור רגל באשמת רצח אשתו, וכל אמריקה עקבה בדריכות אחר כל שלבי המשפט. ערב אחד ישבתי בחדר המבקרים, ולירי התיישב נכרי - אחד החולים שבאותה מחלקה. פתחנו בשיחה והוא ספר לי שלמחרת הוא עומד לעבור ניתוח ויש חמישים אחוז סיכוי שימות על שולחן הניתוחים. הוא הבהיר לי שאינו מפקח מהמוות, אלא שכל דאגתו שאם ימות למחרת לעולם לא ידע את סופו של המשפט, וחשוב לו מאוד לדעת אם השחקן הזהו זכאי או חייב. הרגעתיו שבעולם הנשמות לא רק שיודעים מהנעשה בעולמנו (ברכות יח:) אלא אף יודעים מה יהיה בעתיד, כך שאם ימות מחר, מי ידע את הפסק דין במשפט. הוא הורה לי בחמימות על הבשורה המשמחת. בזה טרודה מחשבתו של נכרי טרם מיתתו!

• עוד מעשה שהיה, המבליט את ההבדל בין ישראל לנכרי כאשר נצבים בפני המות, סיפר לי ש"ב הגרמ"ג זצ"ל שנסע באירון כאשר אש אחזה באחד המנועים. הדיילות הכינו את הנוסעים לנחיתת חרום, ואוירה של "אכול ושתה כי מחר נמות" השתררה בין הנוסעים, כאשר הדיילות מחלקות משקאות חריפים חינם לכל דורש. ואז ניגשו שתי תלמידות בית יעקב להגרמ"ג שידריכן איך עליהן להתכונן למיתה הצפויה. "ראו מה בין בני לבין חמיי". (ע"ע במאמר כ"ז בענין מות ישרים).

42

אהל ספר במדבר משה תחל

וכתב 'אור החיים' הק' וז"ל, וכיצא בזה ראיתי רשעים שאמרו לי כפירוש כי אם היו יודעים שיהיו בתשובה ותיכף ימותו, היו נטשים [התשובה] אלא שיודעים בעצמם שאינם יכולים לעמוד בתשובה זמן ארוך, כי רוב בלי עולם - בלי חן וכפיל, יצאם הרע וח"ל וכו', עכ"ל⁶⁹.

* וכענין כתב הח"ח (עמ"ס) וז"ל, בלעם הרשע לא רצה לחיות חי יהודי מאמין,

Gehinnom (not to be confused with the Christian notion of hell) is not a place of literal blazing fires. Gehinnom is simply a place without designer apparel, baseball games, gourmet food, and television. For some people, that's hell.

At that point, the avenue of rediscovering the inherent joy of spiritual connection is closed. Who you have made yourself in this world is who you are. And who you are at some point must face life without the physical body. If you have cultivated your spiritual side, then when you find yourself in the next world, which is a totally spiritual world, you will experience it as heaven.

The Hebrew term for the world of souls sans bodies is *olam haba*, literally "the coming world." Many people misunderstand this

term to mean, "the world which is coming in the future." In truth, *olam haba* exists right here and now. We can't observe it, because our physical bodies obscure its perception. *Olam haba* is who we actually are.

Imagine being taken to Symphony Hall to hear a virtuoso performance of all nine of Beethoven's symphonies. If you have cultivated a taste for classical music, the seven-hour concert will be heaven for you. If you have never developed a taste for classical music, listening to seven hours of Beethoven will be hell for you.

47 What is death like for the righteous? We have a description of the death of Rabbi Shimon bar Yochai, the second-century sage and mystic. He was aware of his forthcoming death and called his students to be with him. The light that was radiating from him was so brilliant that only two of his ten selected students could bear to be in the room with him. He dictated the entire *Zohar*, the basic text of Kabbalah, on the day of his death to Rav Aba. When he finished, he called all his students in and blessed them.

His last words were a quotation from *Tehillim*: "I will elevate You, God, because You have drawn me forth, and You have not caused my enemies to rejoice." Which enemies was he referring to? The enemy that lives within himself. He saw death as the final victory, the final release from all of the conflicts with which the physical world confronts human beings. The Talmud compares the death of a tzaddik to drawing a hair out of a glass of milk.

The degree to which a person identifies with his spiritual essence is the degree to which his death is an experience of liberation and joy. The degree to which a person identifies with his physical body is the degree to which he experiences pain, and even agony, upon leaving the physical world. To most people death is something of both. They experience reluctance to leave and pain in leaving, but also (as described in the secular books concerning near-death experiences) a desire to move towards something greater and an awe at their first in-kling of the light and love of *olam haba*.

This is precisely the preciousness of life in this world: not the pleasures it offers, but the opportunities for growth and change, which are unique to the physical world. Only in this world can one choose to stretch out one's hand to give money to a beggar. In the other worlds, which are purely spiritual, one sees with perfect clarity the value of giving charity, but there are no hands and no money with which to perform the act. Regret rages like a fire for all one could have done.

That is how the soul feels after death, looking clearly at the tremendous potential which life in the physical world offered for spiritual growth. The experience of one's failure to fully utilize that potential is called *gehinnom* in both *Nevi'im* and in the Talmud.

רק נפשו חשקה למות מות יהודי נאמן, יען חיי יהודי אמיתי אינה סוגה בשושנים, ורק קוצים וחתחתים ודורעים בדרכו, ועליו להבליג על כולם, את זה הוא רשאי לעשות, ואת זה אסור לו לעשות, "את זה תאכלו, ואת זה לא תאכלו". אבל לא כן המות, היהודי המאמין יודע, כי המות הוא רק מעבר מחיי עוולם, מאמין הוא בהשגת הנפש ובשכר עונשו, ובשביל זה אין המות מפיל עליו אימה כ"כ, ולכן רצה בלעם למות מות ישרים כמוהו. "אבער עס איז ניט קיין קונץ צו שטארבען ווי א איד, דער גרעסטער קונץ איז אויס צו לעבען אלע יאהרען ווי א איד" [אין זה "קונץ" למות כמו יהודי, אלא ה"קונץ" הכי גדול הוא להיות חי את כל חיינו כמו יהודי].

(כג"ל) "תמות נפשו מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו"

בלעם הרשע היה בעל מדרגה גבוהה עד שאמר חז"ל (ספרי דברים לד) על הפסוק (דברים לד.) "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" אבל באומות העולם קם, ומאן הוא בלעם בן בעור, בפסוק כתוב עליו (כד.טז) "יודע דעת עליון ומחזה שדי יחזה" ומתוך שמכיר המצב האמיתי דואג לאחריתו ומתפלל (כג"ל) "תמות נפשו מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו" הוא רוצה שאחריתו תהיה כמו יהודי אבל למעשה בהנהגתו נשאר ברשעותו. (ע"י במאמר מו-)

ורואים שיתכן שאדם יהיה בהכרה וכוונה, מכיר ויודע (קהלת יב.ה) "כי הולך האדם אל בית עולמו" ואפילו מתפלל ומבקש על זה, כנראה ממש זוכר יום המיתה אבל להנהגתו למעשה, יום יום, זה לא נוגע.

שונה הגישה אצל יהודי בהסתכלות על יום המיתה, מאשר אצל מי שלא חי חיי תורה ומצוות, וכ"ש מאצל נכרי.

רבינו יונה אומר (שער שני אות יז) הרוצה שיהיה לו יום המות לחיי עו, יברך אל לבו אחרי אשר סופו לעזוב את האדמה ולהגיה חפצי הגוף וכו' ואז יהיה לו יום המות לחיים שאין להם הפסק. עוד כותב רבינו יונה (שם כא) מי שחננו השי"ת דעה, ישיב אל לבו כי השם יתברך שלחו בעולם הזה לשמור משמרתו ותורתו וחוקותיו ומצוותיו, ולא יפקח עיניו וילתי לעשות שליחותו, ולקץ הימים אם עשה שליחותו באמונה, ישוב ויבא ברינה, ושמתח עולם על ראשו.

אם אדם זוכר שליחותו בעולם, לא רק שיום המיתה אינו צער עבורו, אלא זכרון יום המות הוא שמחה בעבורו, בהכירו שנמצא בעולם בשליחות וזכה להכיר ולדעת שנמצא בעולם לשליחות, ולפניו סוד מרע

ועשה טוב, לפניו אוצר בלום של מצוות ולימוד התורה ויכול ללמוד כפי כוחותיו ולמלא שליחותו, עד שהז"ל אומרים שצדיקים מצפים וממתנים למיתתם, כמובן שחפצים בחיים, באשר כאן הוא מקום המעשה המצטבר בכדי להגיע לעולם הנצח, אמנם חפצים להגיע לעולם הנצח באשר זה תכליתם.

ואף אם עדיין לא זכה ללמוד תורה ולקיים מצוות התורה כראוי עליו לשמור ולא לדאוג (קהלת טד.) "כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון" כל עוד שנשמת חיים באפו יכול לשנות אורחותיו, למלא שליחותו בעולמו, ואם חטא הקב"ה הבטיח שמקבל תשובתו, ומעתה ירבה במצוות ומעשים טובים.

לעומת זאת מי שלא חושב על ההכנה ליום המיתה, ממית עצמו בכל יום, הקב"ה אומר לאדם הראשון (בראשית ביז) "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" ולכאורה צ"ב שאכל ונשאר חי התק"ל שנה ונתבאר ב"הערות" (בראשית מאמר ו') שכיון שמזמן שאכל מעץ הדעת חינן נעשו מוגבלים נמצא שבכל רגע חייו מתקצרים ומה שעבר מת, כל זה כשלא חי בהכרה האמיתית, אמנם מי שמנצל זמנו אמנם פה בחיים זמנו מת אבל בפועלתו בעולם הזה קונה את עולמו בחיי נצח. משא"כ אם חי"ו לא מקיים שליחותו ממית את עצמו כל יום ממש.

וזה שמשמיענו דוד המלך (תהילים לד.יג) "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב" לא שנים, לא חדשים, לא שבועות, רק אוהב ימים, כל יום אצלו כאבידה שאינה חוזרת. ורק אדם כזה הוא חפץ חיים.